

Rialtas na hÉireann
Government of Ireland

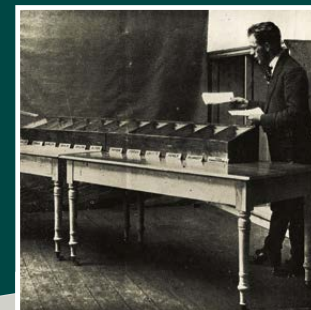
125 Bliain den Rialtas Áitiúil in Éirinn

Leagain Luatha
an Rialtais Áitiúil

An tAcht um Rialtas Áitiúil
(Éire) 1898

Toghcháin Áitiúla

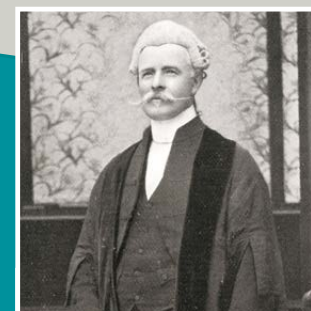
Comhaltaí Tofa

Mná sa
Rialtas Áitiúil

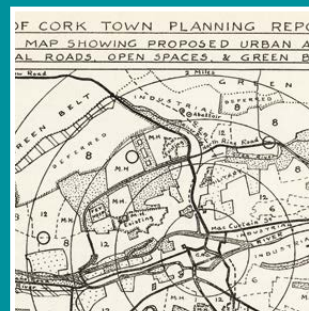
Comhairlí Buirg
agus Ceantair

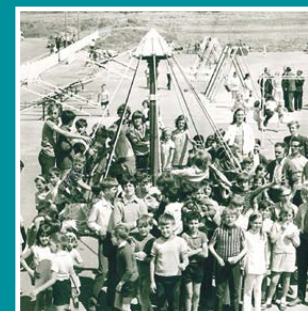
Riarachán agus
Airgeadas

Bóithre, Tithíocht, Gluaisteán
agus Seirbhísí Éigeandála

Comshaol
agus Pleanáil

Seirbhísí Pobail, Fiontair,
Cultúr agus Áineasa

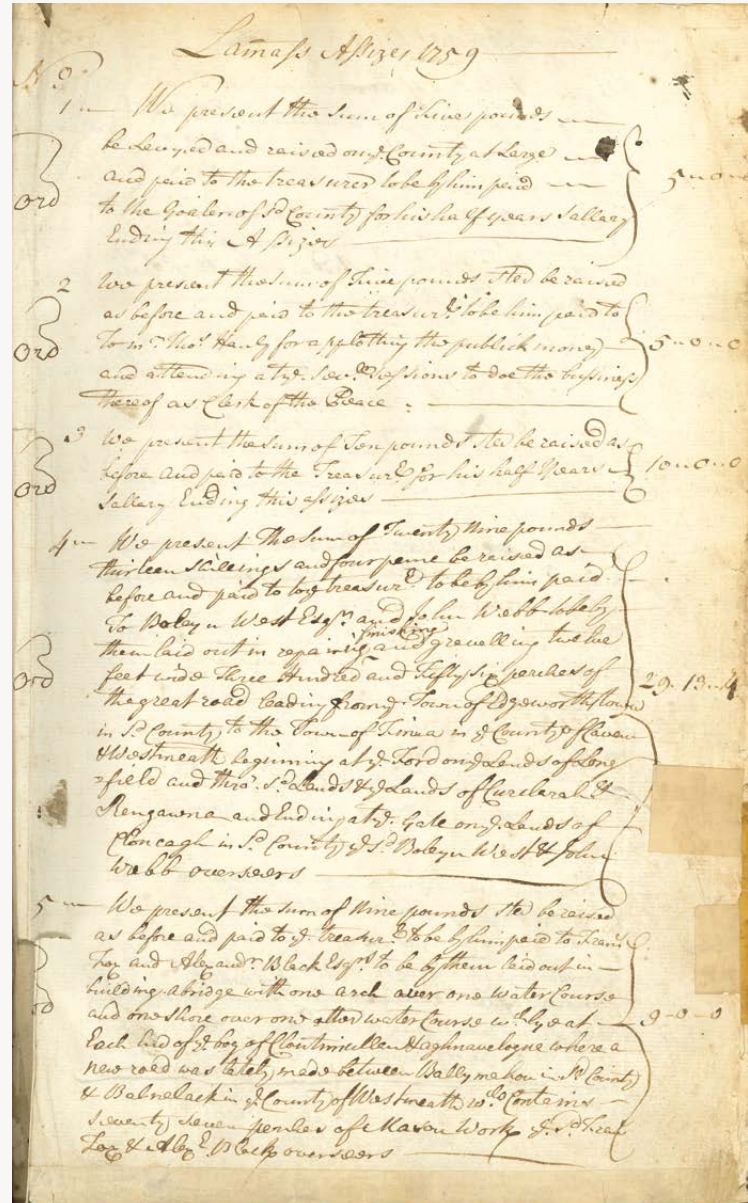

An Ghaeilge agus
Rialtas Áitiúil

Cartlannaithe agus Bainisteoirí Taifead Rialtais Áitiúil
i gcomhar leis an
Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreachta

Leagain Luatha an Rialtais Áitiúil

Thosaigh an leagan is luaithe de rialtas áitiúil tar éis theacht na nAngla-Normannach sa 12ú haois. Corparáidí buirge a bhí iontu seo, a deonaíodh do chathracha agus do bhailte áirithe, go ginearálta trí chairt ríoga. Ó 1828 ar aghaidh, rinneadh an rialtas cathrach a dhaonlathú go páirteach nuair a bunaíodh coimisiúin baile i go leor áiteanna.

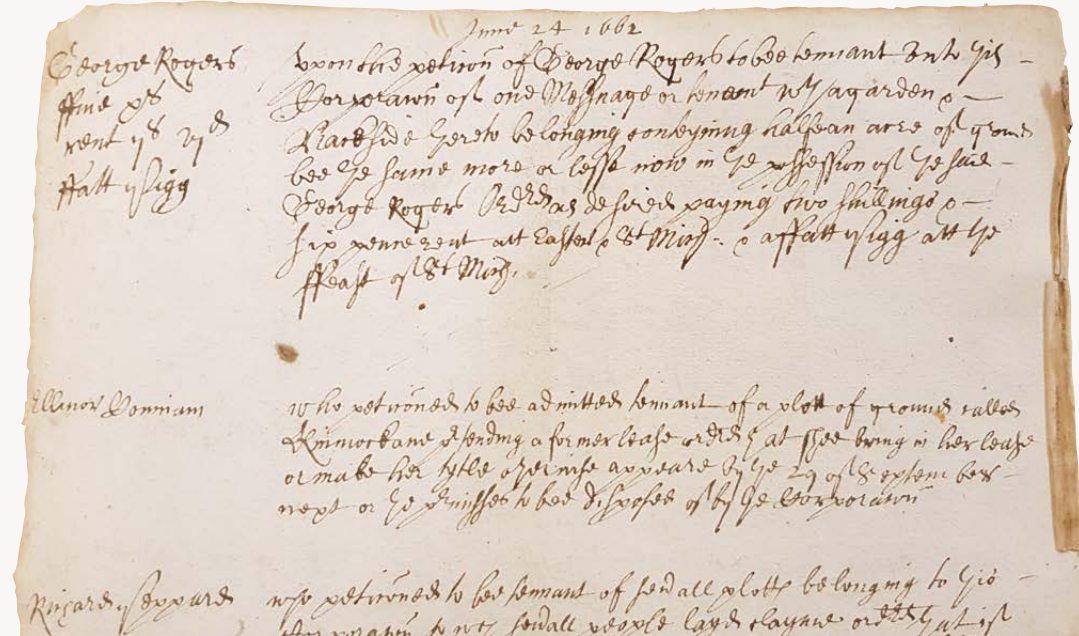
Leathanach ó Leabhar Ard-Ghiúiré Chontae an Longfoirt, 1759 (Cartlann Chontae an Longfoirt)

Leagain Luatha an Rialtais Áitiúil

Ard-Ghiúiréithe

Forbraíodh rialtas áitiúil ag leibhéal an chontae le leathnú ar fheidhmeanna an Ard-Ghiúiré. Úinéirí talún ab ea a chomhaltaí, seirbheáilte ag an ard-shirriam faoi dhó sa bhliain – an Carghas agus an samhradh. Ba é ról an Ard-Ghiúiré ná cinneadh a dhéanamh ar na cásanna a bheadh le cur faoi bhráid na gcúirteanna seisiúin. Níos déanaí, tugadh údarás dóibh rátaí a bhailiú agus oibreacha éagsúla a cheadú, mar dheisiúcháin bóithre agus droichead, agus tógáil agus cothabháil tithe cúirte agus príosúin chontae.

Sliocht as Leabhar Bardas Buirge Chill Mhantáin, 1662 (Cartlann Chontae Chill Mhantáin)

'Úrghranna' (francach ag éirí as béal fir) ó Chuntais Chisteoir Chathair Bhaile Átha Cliath, 1540-1613 (Cartlann Chathair Bhaile Átha Cliath)

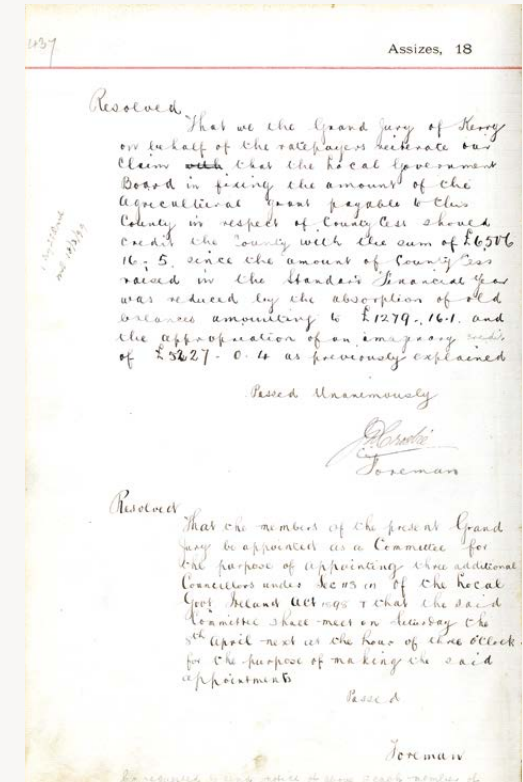
Leagain Luatha an Rialtais Áitiúil

Caomhnóirí Dhlí na mBocht

Bunaíodh boird caomhnóirí dhlí na mbocht faoin Poor Relief (Ireland) Act 1838. Sa deireadh bhí 163 aontas um dhlí na mbocht bunaithe timpeall bailte margaidh ar fud na hÉireann. Bhí siad freagrach as oibriú an chórais a chuimsigh na tithe oibre agus oibreacha fóirithinte eile. Bhí roinnt caomhnóirí tofa ag íocóirí rátaí, rud a fhágann go raibh an córas daonlathach go pointe áirithe. Go suntasach, d'fhéadfadh mná feidhmiú mar chaomhnóirí ó 1896 i leith.

Ard-Ghiúiré deiridh Dhún na nGall, 1899 (Cartlann Chontae Dhún na nGall)

Na rúin dheireanacha a rith Ard-Ghiúiré Chontae Chiarraí in earrach na bliana 1899 (Cartlann Chontae Chiarraí)

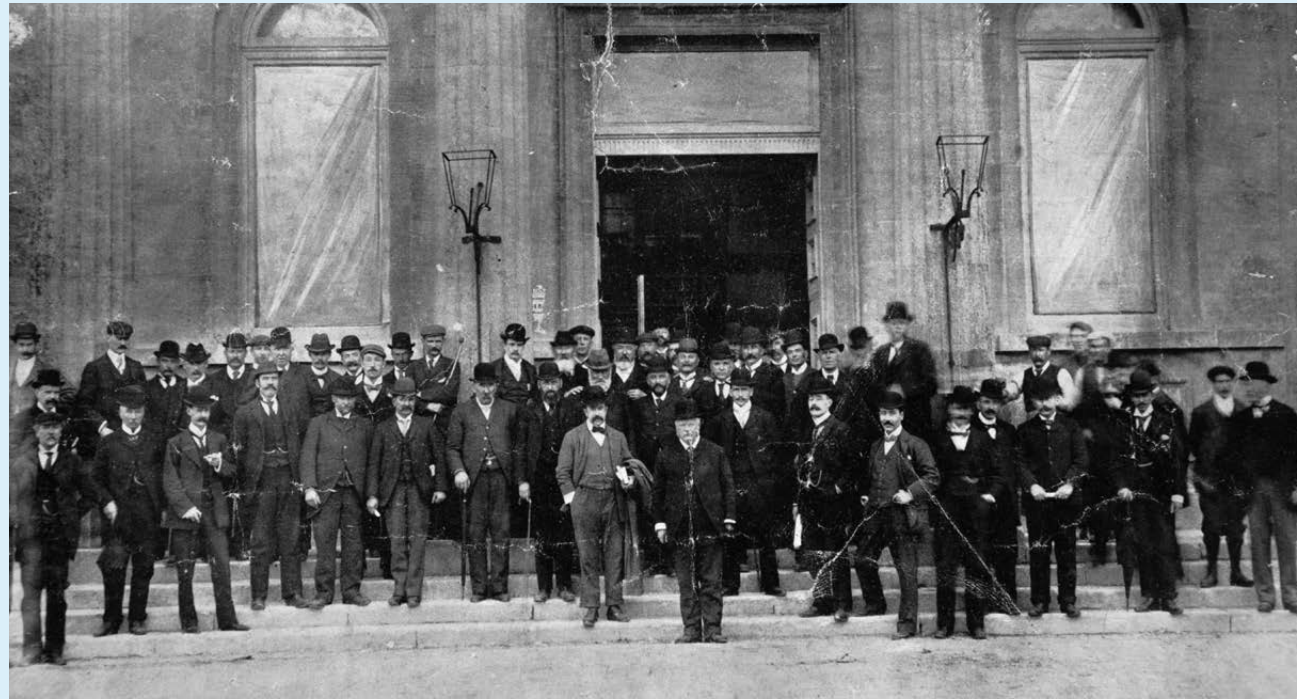
Rialtas na hÉireann
Government of Ireland

Cartlannaithe agus Bainisteoirí Taifead Rialtais Áitiúil
i gcomhar leis an Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht

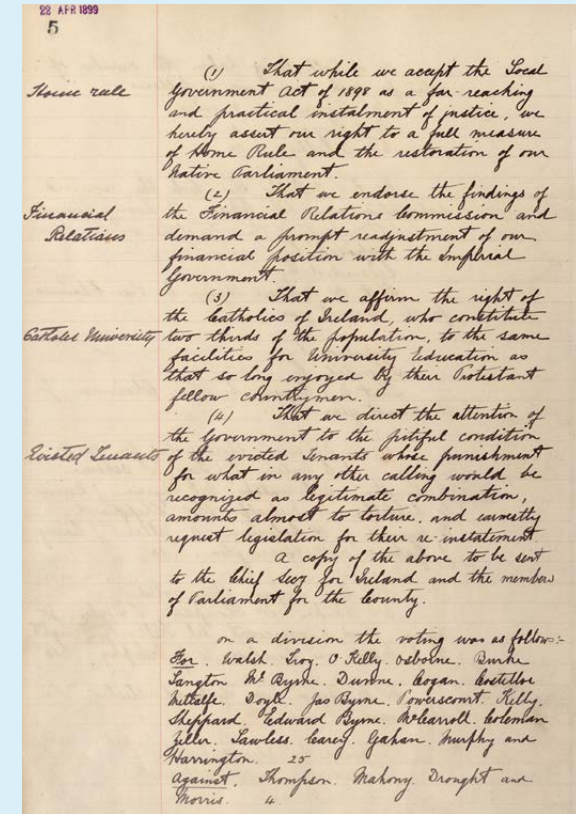

An tAcht um Rialtas Áitiúil (Éire) 1898

D'athraigh an tAcht um Rialtas Áitiúil (Éire) 1898 rialtas áitiúil go hiomlán. Chruthaigh sé trí chineál údaráis áitiúil nua: comhairlí contae, comhairlí ceantair thuaithe agus comhairlí ceantair uirbeacha. Bhunaigh an dlí rialtas áitiúil daonlathach ag leibhéal an chontae, agus na comhairlí contae i mbun na bhfeidhmeanna riaracháin a bhí á bhfeidhmiú ag na hArd-Ghiúiréithe roimhe seo.

Na céad chomhaltaí de Chomhairle Chontae na Gaillimhe, le daoine eile, 1899
(Cartlann Chomhairle Chontae na Gaillimhe)

Rúin a rith Comhairle Contae Chill Mhantáin ag a céad chruinniú, 22 Aibreán 1899
(Cartlann Chontae Chill Mhantáin))

Rialtas na hÉireann
Government of Ireland

Cartlannaithe agus Bainisteoirí Taifead Rialtais Áitiúil
i gcomhar leis an Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht

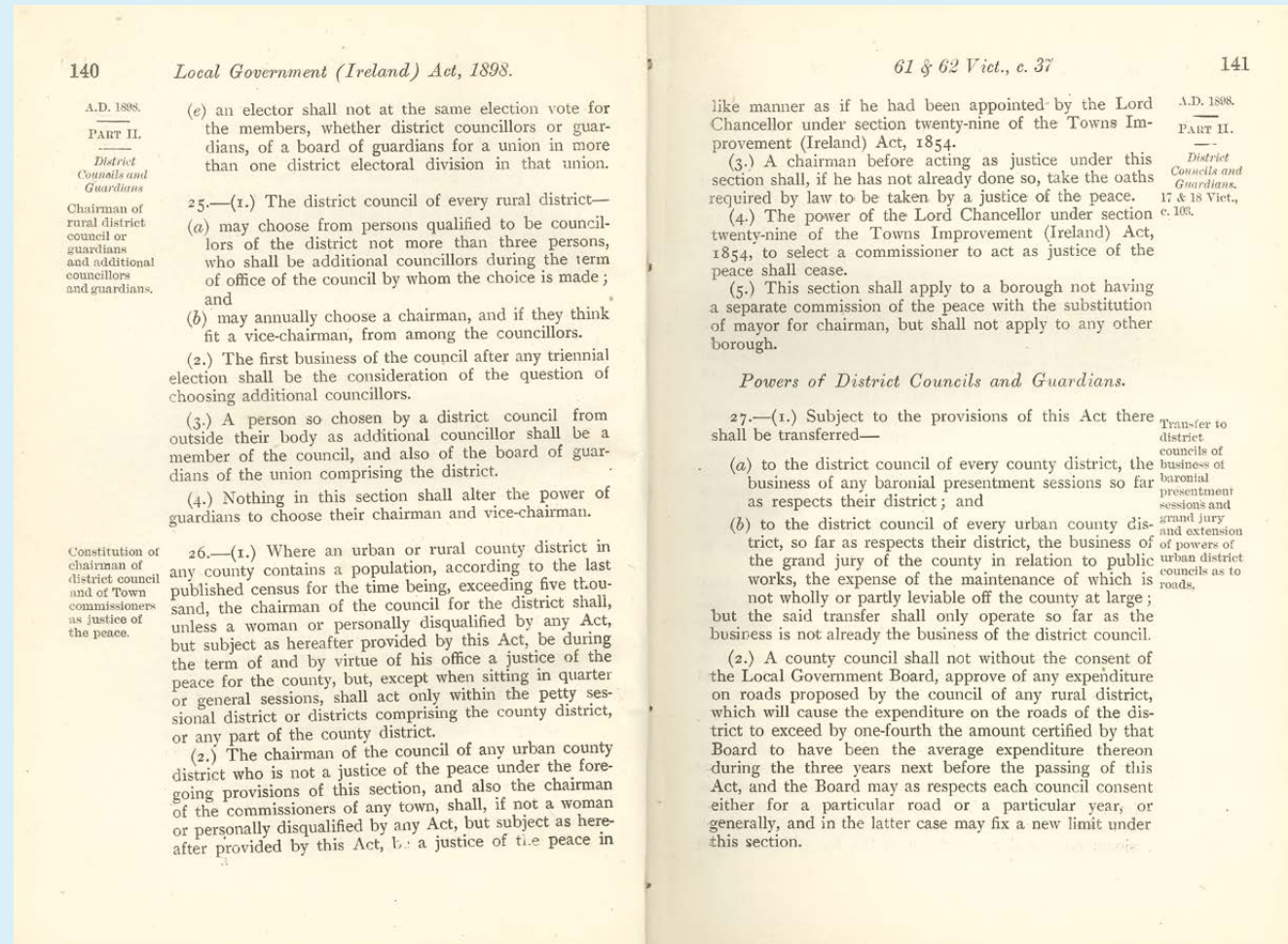
An tAcht um Rialtas Áitiúil (Éire) 1898

An Ceart chun Vótála

Gné réabhlóideach den chóras nua ná gur chruthaigh sé saincheadúnais níos leithne.

D'fhéadfadh fir os cionn 21 bliain d'aois a bhí ina n-úinéirí tí, nó a raibh cuid de theach ar cíós acu, ar luach íosmhéid £10 sa bhliain, vótáil, mar a d'fhéadfadh mná os cionn 30 bliain d'aois a chomhlíon na critéir chéanna. D'fhéadfadh mná freisin suíocháin chomhairle ceantair thuaithe agus uirbeacha a chur san iomaíocht. Ní raibh an meánphá bliantúil ar shaothar talmhaíochta in Éirinn ag an am ach £25, mar sin ní raibh an chuid is mó do dhaoine in ann vótáil.

Ar dtús bhí Páirtí Parlaiminteach na hÉireann amhrasach faoin reachtaíocht nua, mar gur cheap siad gur chuid de pholasaí na Breataine Rialtas Dúchais a mharú le cineáltas a bhí ann, ach fós féin bhain náisiúnaithe leas as. D'fheidhmigh go leor polaiteoirí parlaiminte amach anseo mar chomhairleoirí áitiúla agus chuir siad le chéile taithí luachmhar agus líonraí tacaíochta dá bharr.

Sliocht as Acht um Rialtas Áitiúil (Éire) 1898 (Leabharlann agus Cartlann Chontae an Longfoirt)

Toghcháin Áitiúla

Bhí na chéad toghcháin do na comhairlí contae agus do na comhairlí ceantair thuaithe ar siúl ar 6 Aibreán 1899. Tháinig formhór na gcomhairlí contae le chéile don chéad uair ar 22 Aibreán na bliana sin. Bhuaigh iarrthóirí náisiúnaithe thart ar 75% de na suíocháin chomhairle contae. B'éigean toghcháin áitiúla a bheith ar siúl gach trí bliana, ag athrú go dtí gach cúig bliana ó 1953 i leith. Mar sin féin, cuireadh ar athlá roinnt mhaith togháin i rith na mblianta.

Tugadh isteach ionadaíocht chomhréireach do thoghcháin áitiúla 1920, le súil go laghdódh sé tacaíocht Shinn Féin. Mar sin féin, ag baint amach rath forleathan toghcháin, ghlac an páirtí smacht ar 27 den 33 comhairle contae. Ag an am céanna, dhaingnigh na hAontachtaithe a smacht i gceantair an oirthuaiscirt.

BOROUGH OF THE CITY OF DUBLIN } Register of Parliamentary and Local Government Voters, 1899-1900.

Division I.—College Green.

Rated Occupiers and Inhabitant Householders.

Arran Quay Ward Electoral Division—No. 1.

Name or Description of Premises rated, Street, Lane, or other like Place in this Borough, and No. (if any) of the House where the Property is situate.	Nature of Qualification, whether Rated Occupier or Inhabitant Householder, and Rated Value of Premises.	Surname and Christian Name.	Rk.
Aberdeen street			
3 house and yard	Inhabitant Householder	Edward Spear	1
4 house from house, 20 Finlister st.	Inhabitant Householder	John Vaughan	2
5 house and yard	Inhabitant Householder	Patrick Nevin	3
6 house and yard	Inhabitant Householder	Mathew Doran	4
7 top back room	Inhabitant Householder	John Quish	5
8 house and yard	Inhabitant Householder	James Fox	6
9 house and yard	Inhabitant Householder	Laurence Conroy	7
10 house and yard	Inhabitant Householder	Alexander Sharpe	8
11 house and yard	Inhabitant Householder	Joseph Delamore	9
12 top front room	Inhabitant Householder	John Moore	10
13 top back room	Inhabitant Householder	John Savage	11
14 house and yard	Inhabitant Householder	William Fagan	12
15 house and yard	Inhabitant Householder	Michael Herbert	13
16 house and yard	Inhabitant Householder	William Strahan	14
17 house and yard	Inhabitant Householder	John Barron	15

Rolla na dToghthóirí, 1899
(Leabharlann agus Cartlann Chathair Bhaile Átha Cliath)

Ancient Order of Hibernians. cc/14/15(a)
No. 25 Division, Co. Donegal.
11th April 1911

Mr. J. Brennan
Dungloe

Dear Sir

I understand that you are contesting the Dungloe District against two Brother members at this coming election. I have no desire to intimidate you in any way as our society is not capable of such dastardly conduct, but I would give you ~~some~~ timely warning as a personal friend — that our societies or branches will not hold themselves responsible for the indiscretion or rashness which may

be shown, nay even the physical force which may be used by some of the bad breed of my Brothers on the occasion of this approaching election.

Take heed in time Mr Brennan, take a friend's advice, do not stay with an edged tool, beware, show some of your old time well-headedness. Either withdraw from this election or with the utmost speed book your passage to some foreign land where you shall be secure from the inevitable wrath which shall result.

Faithfully Yours
"Inevitable"

Do not imagine for a moment that I am prompted by any ulterior motive in giving you such advice. I should not like to see you being brought back some day from your canvas upon a stretcher consequent on the advice.

BEWARE! BEWARE! DON SAIBT SEAN!

Litr ó Ord Ársa na nIbairneach chuig J.K. Brennan, An Clochán Liath, Contae Dhún na nGall, iarrthóir i dtoghcháin áitiúla 1911, ag bagairt air mura dtarraingeodh sé siar as an gcomórtas. (Cartlann Chontae Dhún na nGall)

Rialtas na hÉireann
Government of Ireland

Cartlannaithe agus Bainisteoirí Taifead Rialtais Áitiúil
i gcomhar leis an Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht

Toghcháin Áitiúla

Leasú

I 1935, rinneadh athchóiriú ar an gceart vótála nuair a bronnadh ceart vótála ar gach fear agus bean os cionn 21 bliain, gan aon cháilíocht.

I 1999, d'fhormheas na toghthóirí reifreann a thug aitheantas bunreachtúil don rialtas áitiúil ag rathú toghcháin ag eatraimh cúig bliana.

KENNY'S P.R. FRAMES FOR RETURNING OFFICERS' TABLES

MADE OF SELECTED TIMBER, HIGHLY FINISHED AND VARNISHED,
AND FITTED WITH WIRE-HOLDERS FOR REMOVABLE CARDS.

One compartment should be provided for each Candidate whose votes are to be concurrently analysed. 12 compartments are shown in illustration.

Useful for office equipment when not required for election purposes. Each compartment 8 inches deep and 7½ inches wide. 10 inches from front to back.

For each Section of Six Compartments £2 : 5 : 0
Carriage and Packing Extra.

Fógra le haghaidh táblaí do chinn chomhairimh, toghcháin áitiúla 1920 (*Carlann Chontae Dhún na nGall*)

4271/4/3

CORK MUNICIPAL ELECTIONS,
JANUARY, 1920.

Men of Rebel Cork, remember those who died
to save our land
Neath the Flag of Pearse and Connolly, prepare
to take your stand
Has the blood of Irish Martyr's for your sake
been shed in vain
Will the name of good old Rebel Cork be e'er
disgraced again ?
Will you shame the Irish Nation, Ireland's
tricolour haul down ?
Like the dirty Corporation who brought
Asquith to our town
Are the murders of brute Maxwell, cowardly
Colthurst's ali forgot ?
Or George Crosbie's famous p'card "only two
more to be shot"
Those false creatures you elected, never voiced
the least protest
When the fiends incarnate murdered, Ireland's
bravest, and her best
All election's were suspended, for our British
tyrants knew
That our people were disgusted with the rotten
servile crew
Now the time has come to deal with all the foul
and loathsome pack
They have clung to office too long, give the
whole damn lot the sack

Bileog Shinn Féin a úsáideadh i dtoghcháin bhargasacha 1920 i gCathair Chorcaí (*Páipéir Liam de Róiste, Carlann Chathair agus Chontae Chorcaí*)

Rialtas na hÉireann
Government of Ireland

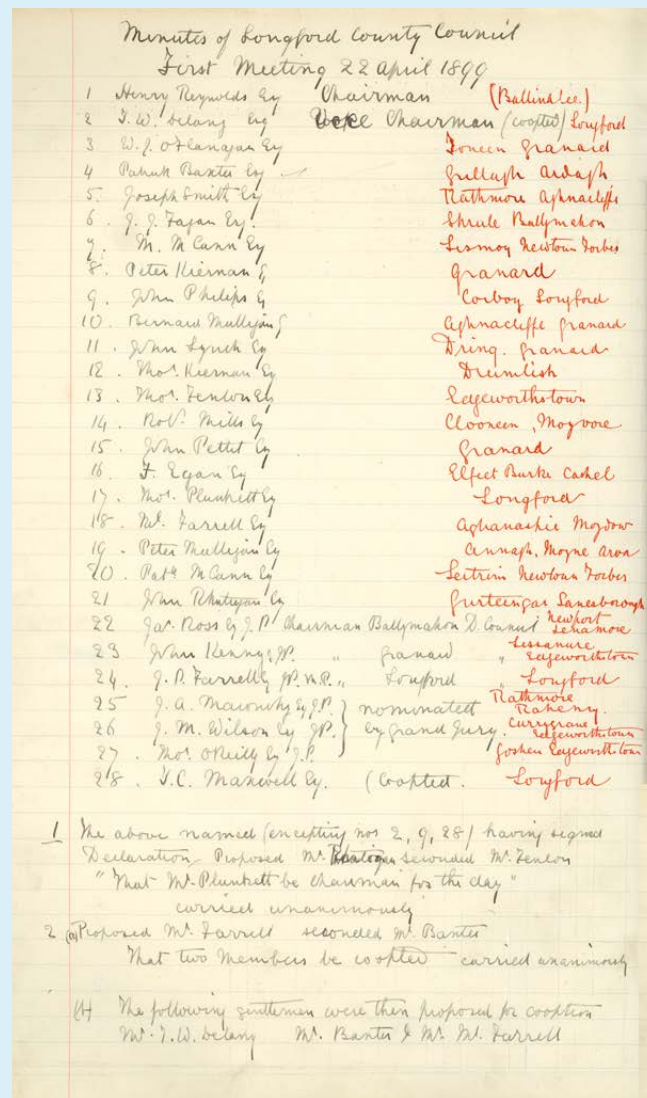
Carlannaithe agus Bainisteoirí Taifead Rialtais Áitiúil
i gcomhar leis an Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht

Comhaltaí Tofa

Tá comhaltaí na n-údarás áitiúil tofa i dtoghcháin atá ag éirí níos daonlathaí ó 1898 i leith. Céim mhór chuige sin a tharla i 1911 nuair a bhí mná i dteideal toghcháin do Chomhairlí Contae. I 1920 tugadh isteach an córas toghcháin reatha d'ionadaíocht chionmhar den chéad uair in Éirinn le haghaidh toghcháin áitiúla.

Tá athruithe agus leasuithe tugtha isteach thar na blianta ó bunaíodh an Stát i 1922. I measc na leasuithe, in 2003, cuireadh deireadh leis an 'sainordú déach' a chiallaigh nach bhféadfadh comhaltaí an Oireachtais a bheith i seilbh suíochán Chomhairle a thuilleadh. Laghdaigh an tAcht um Athchóiriú an Rialtais Áitiúil 2014 líon na n-údarás áitiúil ó 114 go 31, agus líon comhaltaí na comhairle ó 1627 go 949.

Liosta chomhaltaí Chomhairle Contae an Longfoirt i miontuairiscí an chéad chruinnithe, 22 Aibreán 1899 (Cartlann Chontae an Longfoirt)

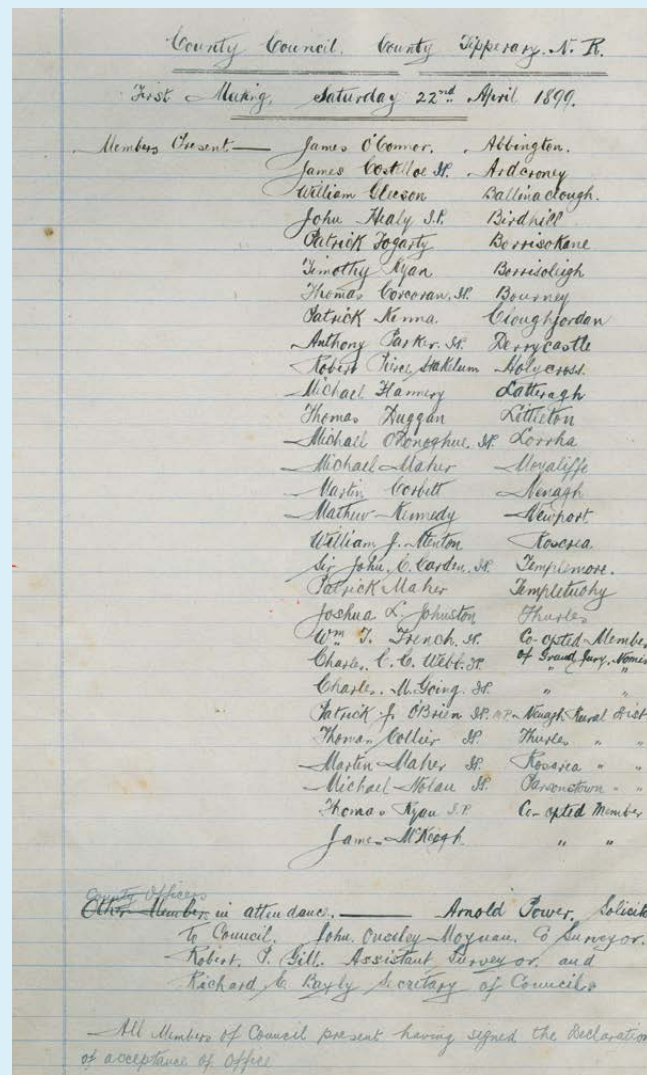
Frances Condell, Ard mhéara Luimnigh, leis an Uachtarán John F. Kennedy, 1963 (Cartlann Luimnigh)

Comhaltaí Tofa

Tá athruithe suntasacha déanta thar na blianta ar na rialacha incháilitheachta maidir le seasamh do thoghchán. Ní mór d'iarrthóirí a bheith ina ngnáthchónaí in Éirinn, a bheith 18 mbliana d'aois ar a laghad agus ní gá gur saoránaigh Éireannacha iad. Is le páirtithe polaitíochta formhór na n-iarrthóirí cé gur neamhspleácha iad go leor acu. Reáchtáiltear toghcháin Údaráis Áitiúil gach cúig bliana.

Tugtar 'feidhmeanna forchoimeáda' ar fheidhmeanna comhaltaí tofa. Ina measc seo tá freagracht as cinntí móra beartais agus as faomhadh an bhuiséid. Déanann comhairleoirí ionadaíocht ar a dtoghthóirí ina dtoghcheantair áitiúla. Maoirsíonn siad Feidhmeannas an údaráis áitiúil, ritheann siad fodhlíthe agus tugann siad aghaidh ar dheacrachtaí tábhachtacha áitiúla. Is faoin bhFeidhmeannas atá sé a gcinntí a chur i bhfeidhm. Déanann an Cathaoirleach nó an Méara, a thoghann comhaltaí na comhairle ar bhonn bliantúil, ionadaíocht don chomhairle ag ócáidí poiblí agus imeachtaí. I Meitheamh 2024 toghadh Méara go díreach ag muintir Luimnigh, an chéad cheann stairiúil in Éirinn.

Baill Chomhairle Contae Thiobraid Árann Thuaidh ag a gcéad chruinniú, 22 Aibreán 1899 (Cartlann Chontae Thiobraid Árann)

Léarscáil de Cheantar Tuaithe Chontae Phort Láirge, 1950idí (Cartlann Chathair agus Chontae Phort Láirge)

Mná sa Rialtas Áitiúil

D'fhéadfadh mná os cionn 30 bliain d'aois, ar shealbhóirí tí iad nó a raibh cuid de theach ar cíós acu, ar luach íosmhéid £10 sa bhliain, vótáil i dtoghcháin áitiúla faoi Acht 1898 agus d'fhéadfaidís seasamh do chomhairlí ceantair. Sa bhliain 1899, toghadh 31 bean chuig comhairlí ceantair thuaithe agus 4 chuig comhairlí ceantair uirbeacha. Ní raibh sé go dtí 1918 go bhféadadh mná vótáil i dtoghcháin náisiúnta.

Ba í an t-ealaíontóir agus sufraigéid, Sarah Cecilia Harrison i 1912 an bhean ba luaithe a toghadh chuig Comhairle Cathrach Bhaile Átha Cliath. I 1912 freisin, toghadh Dr Mary Strangman, gníomhaí eile, do Bhardas Phort Láirge.

Sna blianta tosaigh, bhí cuid de na mná a toghadh chuig údaráis áitiúla ina mbaill de Chumann na mBan agus ina bhfeachtasóirí paiseanta. Ba phoblachtach agus radacach í an Bhantiarna Albinia Broderick, an chéad bhean a toghadh chuig Comhairle Contae Chiarraí i 1920. Ba í Ellen Ryan ó Tomcoole, Teach Munna an chéad bhean a toghadh chuig Comhairle Contae Loch Garman i 1928 í ar dhuine de na príosúnaigh ban is faide seirbhís sa tréimhse 1916. Ba í Caitlín Bean Uí Chléirigh, baintreach Tom Clarke (ceannaire a cuireadh chun báis ar Éirí Amach 1916) an chéad ardmhéara baineann ar Bhaile Átha Cliath i 1939.

Sarah Cecilia Harrison, 'Féinphortráid' (Uimh. Thag. 1604, bailiúchán & © Dánlann Hugh Lane, Baile Átha Cliath)

Albinia Broderick Onórach ag comhaireamh olltoghcháin 1923 i dTrá Lí (Cartlann Grianghraf Kerryman, Cartlann Chontae Chiarraí)

Ellen Ryan, ball de Chomhairle Contae Loch Garman, 1928-54 (Bailiúchán Martin Ryan (Teach Munna), Cartlann Chontae Loch Garman)

Mná sa Rialtas Áitiúil

Rannpháirtíocht a Spreagadh

Le blianta beaga anuas, tá sé mar aidhm ag roinnt tionscnamh a fhaigheann tacaíocht ón Rialtas líon na mban agus na n-iarrthóirí éagsúla a ghlacann páirt sa rialtas áitiúil a mhéadú.

Thug an tAcht Rialtais Áitiúil (Cosaint Mháithreachais agus Bearta Eile do Chomhaltaí Údaráis Áitiúla) 2022 isteach saoire mháithreachais do chomhairleoirí agus cuireadh rogha ar fáil freisin do chomhaltaí tofa duine aonair a cheapadh mar ionadaí sealadach ina n-ionad agus iad ar shaoire mháithreachais. In 2023, tugadh isteach liúntas breise tacaíochta riaracháin do chomhairleoirí a bhaineann leas as saoire mháithreachais

Cuirtear maoiniú ar fáil d'údaráis áitiúla, do pháirtithe polaitíochta agus do ghrúpaí pháirtithe leasmhara le haghaidh gníomhaíochtaí a spreagann rannpháirtíocht ban agus iarrthóirí éagsúla ag an leibhéal áitiúil. Thacaigh an maoiniú seo le hoiliúint fhairsing agus le tógáil acmhainne d'iarrthóirí, chomh maith le tionscnaimh ar nós Oifigigh Ilchineálachta páirtí, comhdhálacha bean bliantúla agus cláir mheantóireachta. Cuirtear tacaíocht ar fáil freisin do chácais ban ar leibhéal áitiúil agus réigiúnach.

Sa phictiúr tá seisear Ardmhéara Bhaile Átha Cliath ón am atá caite, ina seasamh os comhair portráid de Chaitlín Bean Uí Chléirigh (Kathleen Clarke) - an chéad Ard-Mhéara baineann ar Bhaile Átha Cliath (1939-42). Nochtadh an phéintéireacht le Gareth Reid i Meán Fómhair 2022 agus tá sé ar crochadh anois i Seomraí na Comhairle, Halla na Cathrach, Baile Átha Cliath. Ó chlé go deas: Emer Costello; Hazel Chu; Caroline Conroy; Mary Freehill; Carmencita Hederman; Alison Gilliland. (Comhairle Cathrach Bhaile Átha Cliath)

Nothing for their Panes - Vótaí do Mhná (Leabharlann agus Cartlann Chomhairle Cathrach Bhaile Átha Cliath)

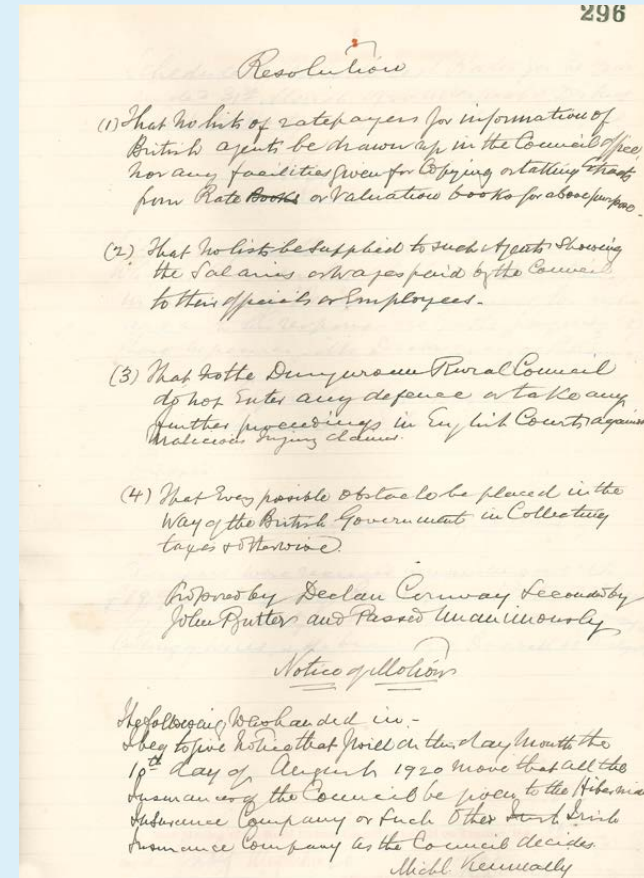

Comhairlí Buirg agus Ceantair

Bhí go leor bailte in Éirinn á riar ag comhairle buirge nó bardas, a dhéileáil le sláintíocht, soilsíú, bóithre agus taitneamhachtaí poiblí. Bhí cúig bhuirg ríoga ann freisin: Baile Átha Cliath, Corcaigh, Gaillimh, Luimneach agus Port Láirge. Bhí corparáidí acu seo a deonaíodh faoi chairteacha ríoga.

Cairt a bhronn an Rí Séarlas I ar Bhardas Phort Láirge, 26 Bealtaine 1626 (Cartlann Chathair agus Chontae Phort Láirge)

Rúin ag diúltú comhoibriú le rialtas na Breataine a rith Comhairle Cheantar Tuaithe Dhún Garbhán, 13 Iúil 1920 (Cartlann Chathair agus Chontae Phort Láirge)

Comhairlí Buirg agus Ceantair

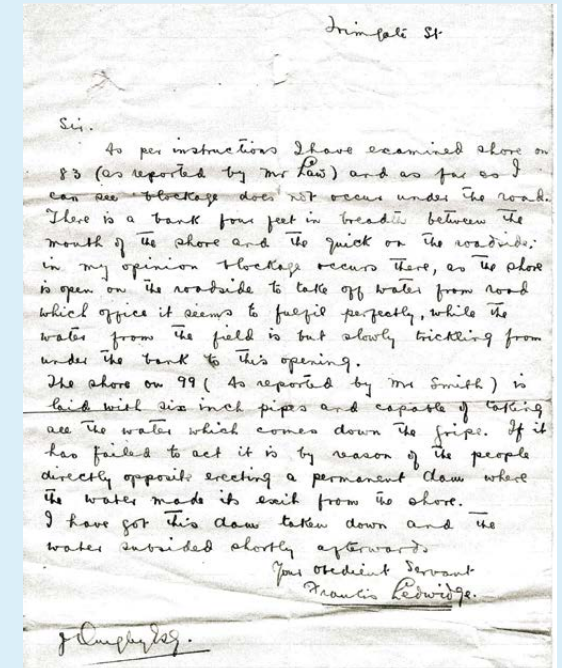

Bardas Dhroichead Átha c. 1900 (*Cartlann Chontae Lú*)

Athruithe

Dhíscaoileadh Acht na gCorporáidí gCathrúnach (Éirinn), 1840, 58 corparáid agus 38 buirg. Thug an tAcht Feabhsú na mBailte (Éirinn), 1854 isteach coimisiúin baile le freagrachtaí méadaithe as sláintíocht agus feabhsúcháin eile. Thug an Public Health (Ireland) Act, 1878 stádas d'údaráis sláintíochta do na ceardchumannn um dhlí na mbocht agus do choimisiúin baile.

D'fhéach Acht 1898 leis an gcóras rialtais áitiúil a chúchóiriú. Bunaíodh comhairlí ceantair thuaithe agus chuimsigh siad bailte nach raibh údaráis sláintíochta uirbeacha acu. Rinneadh comhairlí ceantair uirbeacha de roinnt coimisiúin baile. Tugadh isteach tuilleadh cúchóirithe faoin Acht Rialtais Áitiúla, 1925 a chuir deireadh le comhairlí ceantair thuaithe. Tháinig na hathchóirithe is déanaí in 2014 nuair a cuireadh deireadh le Comhairlí Baile agus cuireadh struchtúr na gCeantar Bardasach i bhfeidhm.

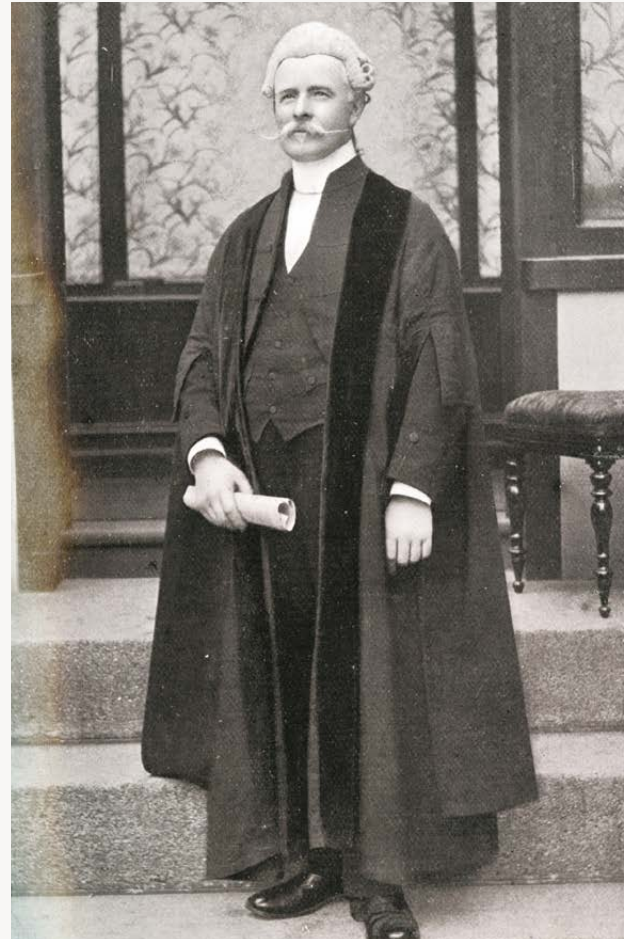
Litrí ó fhile an Chéad Chogaidh Dhomhanda Francis Ledwidge agus é ar Chomhairle Cheantar Tuaithe na hUaimhe chuig James Quigley, Suirbhéir Contae, Comhairle Contae na Mí, ag mionsonrú iniúchtaí agus feabhsúcháin bóithre c. 1914 (*Le caoinchead ó Mhúsaem Ledwidge*)

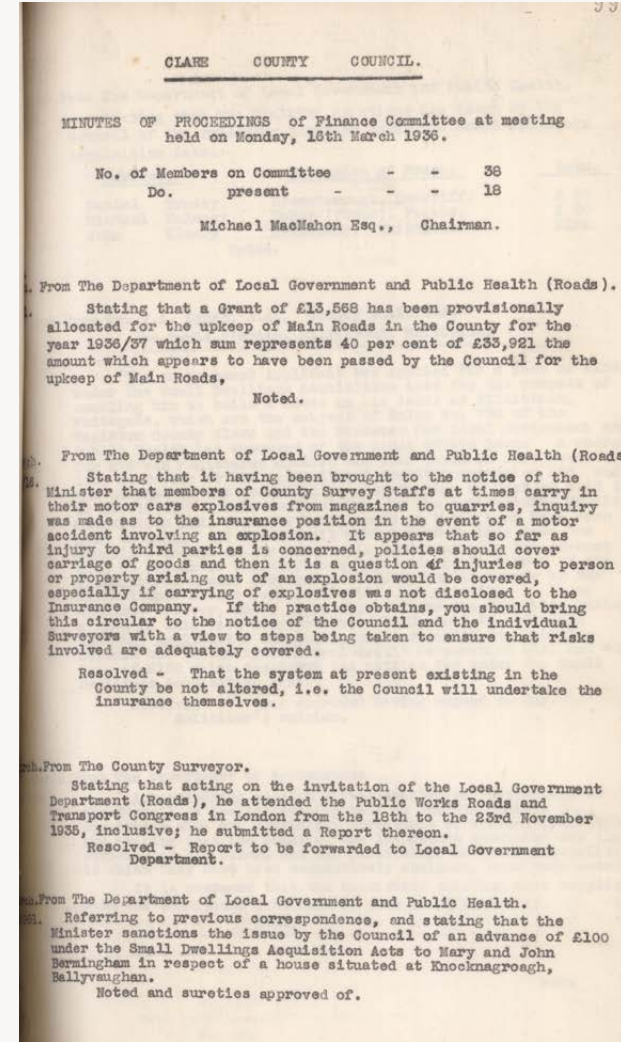
Riarachán agus Airgeadas

Tar éis toghcháin 1899, tionóladh cruinnithe míosúla na gcomhairlí contae, den chéad uair, go poiblí, ag soláthar bonn daingean don daonlathas. Maoiníodh na comhairlí nua trí rátaí a gearradh go cothrom ar fud gach cearn den chontae, cinneadh cothrom a chabhraigh le tacaíocht a fháil don chóras nua rialtais áitiúil.

Bhí gá le riarachán chun cinntí na comhairle a chur i bhfeidhm, agus earcaíodh oifigigh íoctha chun na críche sin. Mar shampla, faoi 1900 bhí 21 oifigeach íoctha ag Comhairle Contae na Gaillimhe – fir ar fad – faoi cheannas an rúnaí contae agus lena n-áirítear sirriam agus foshirriam; 8 suirbhéir; 4 cróinéir; 4 cléireach agus 2 aturnaí. De réir mar a tháinig údarais áitiúla chun cinn thar na blianta agus de réir mar a ghnóthaigh tuilleadh feidhmeanna, earcaíodh foireann bhreise; chruthaigh Acht Pleanála 1963 go raibh gá le pleanálaithe mar shampla.

Sir Henry Campbell, Cléireach Baile Bhaile Átha Cliath, 1893-1920. Luaitear é in Ulysses le James Joyce. (*Cartlann Chathair Bhaile Átha Cliath*)

Sliocht as miontuairiscí an Choiste Airgid, Comhairle Chontae an Chláir, 18 Márta, 1936. Tabhair faoi deara an tagairt do phléascáin atá á n-iompar ag baill foirne ina gcuid carranna! (*Cartlann Chontae an Chláir*)

Rialtas na hÉireann
Government of Ireland

Cartlannaithe agus Bainisteoirí Taifead Rialtais Áitiúil
i gcomhar leis an Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht

Riarachán agus Airgeadas

araon faoi na hAchtanna um Bainistí Chathrach agus Contae, 1929-40, as ar tháinig comhpháirtíocht shainithe idir comhairleoirí tofa agus oifigh.

FORM 11. 3

LONGFORD COUNTY COUNCIL.
COUNTY AT LARGE.

PROPOSAL COMMITTEE, 1st AUGUST, 1902.

JOHN PHILLIPS, Esq., Chairman,
Messrs FAGAN, Messrs P. KIERNAN,
REYNOLDS, T. KIERNAN,
ROSS, EARLY,
RHATHGAN.

County Infirmary.

Recommendations of Proposal Committee	To Pay			To Debt			To Strike Out			Observations	Division of County Council
	£	s.	d.	£	s.	d.	£	s.	d.		
1.—To John H. M. Mann and the Bank of Ireland Treasurers to the County Infirmary, towards the maintenance of same, for quarter ending 30th Sep., 1902, in advance	187	10	0								
2.—To N. Mayer, Esq., Surgeon, to the County Infirmary, for quarter's salary, to 30th June	28	10	0								
Industrial Schools and Reformatories.											
3.—To the Directors or Managers of the Newtownforbes Industrial School for Girls, County Longford, for the maintenance of 24 girls, detained therein from this County, at 2s. 6d. Half-year's maintenance; accounts furnished half-yearly.											
4.—To the Directors or Managers of the Lickhills Industrial School, Sligo, for the maintenance of 1 girl, detained there from this County, at 2s. 6d. Half-year's maintenance; accounts furnished half-yearly.											
5.—To the Directors or Managers of High Park Reformatory, Drumcondra, for 1 girl maintained from this County, at 2s. 6d. Half-year's maintenance; accounts furnished half-yearly.											
6.—To the Directors or Managers of the Mease Industrial School, County Westmeath, for the maintenance of 7 girls, detained there from this County, at 1s. 6d. Half-year's maintenance; accounts furnished half-yearly.											
7.—To the Directors or Managers of the Letterfrack Industrial School for the maintenance of boys, at 1s. 6d. Half-year's maintenance; accounts furnished half-yearly.											
8.—To the Directors or Managers of the Arane Industrial School for maintenance of 10 boys, at 2s. 6d. Half-year's maintenance; accounts furnished half-yearly.											
9.—To the Directors or Managers of Reformatory School, Phillipstown, for maintenance therein of 1 boy, detained there from this County, at 2s. 6d. Half-year's maintenance; accounts furnished half-yearly.											
Carried forward,	£211	0	0								

Leathanaigh ó sceideal íocaíochtaí a rinne Comhairle Chontae Longfoirt, 1902 (Leabharlann agus Cartlann Contae an Longfoirt)

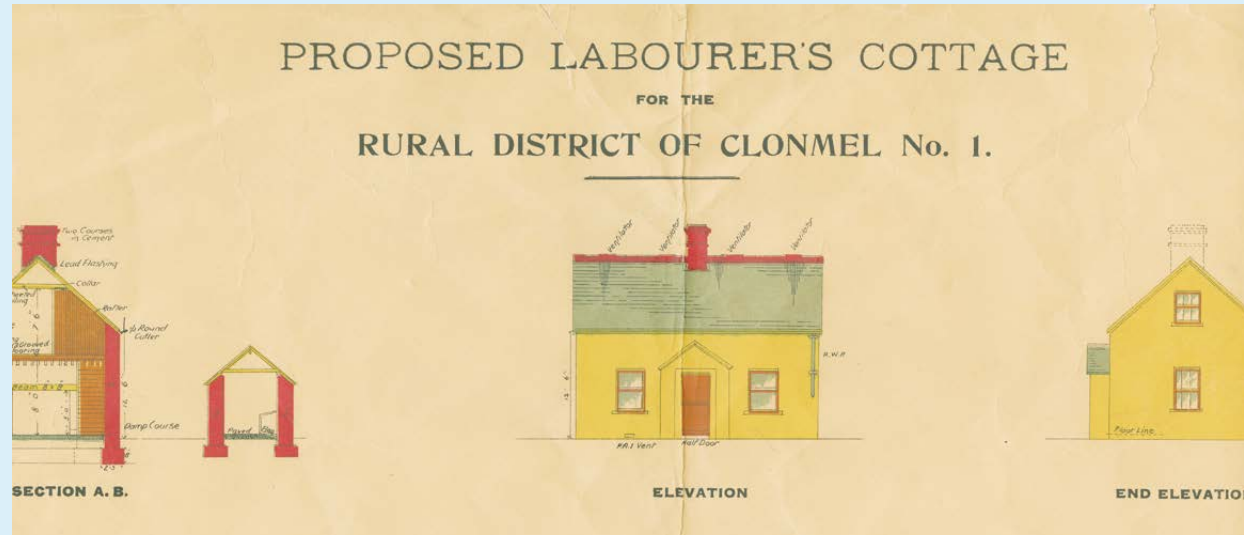
Bainistíocht agus foireann Chomhairle Contae Dhún na nGall, 1960idí (Cartlann Chontae Dhún na nGall)

Bóithre, Tithíocht, Gluaisteán agus Seirbhísí Éigeandála

Rinne dlíthe a achtaíodh idir 1868 agus 1890 soláthar do thógáil tithé údaráis áitiúil. Ar dtús bhí sé faoi chúram na gcomhairlí buirge agus caomhnóirí dhlí na mbocht. Níos déanaí, ghlac comhairlí ceantair thuaithe agus ina dhiaidh sin, comhairlí contae, le dearadh, tógáil agus cothabháil tithé sóisialta. Riarann Comhairlí freisin raon scéimeanna rialtais a sholáthraíonn morgáistí, iasachtaí, deontais agus cúnamh airgeadais dóibh siúd a bhfuil riachtanais éagsúla tithíochta casta acu.

Ó reachtaíocht i 1940, chuir údaráis áitiúla seirbhísí riachtanacha um chomhrac dóiteáin, sábháilteacht dóiteáin, cosc dóiteáin, rialú foirgníochta agus éigeandála ar fáil. Cuimsíonn seirbhísí ó dhéileáil le tinte simléir shimplí go mórthubaistí comhshaoil.

Pleananna do teach coiteora i dTuathcheantar Chluain Mheala (*Cartlann Chontae Thiobraid Árann*)

Thomas Brannigan le hinneall dóiteáin Merryweather, Dún Dealgan, 1930í (*Cartlann Chontae Lú*)

Tithíocht údaráis áitiúil á tógáil i nDún Dealgan, 1950 (*Cartlann Chontae Lú*)

Rialtas na hÉireann
Government of Ireland

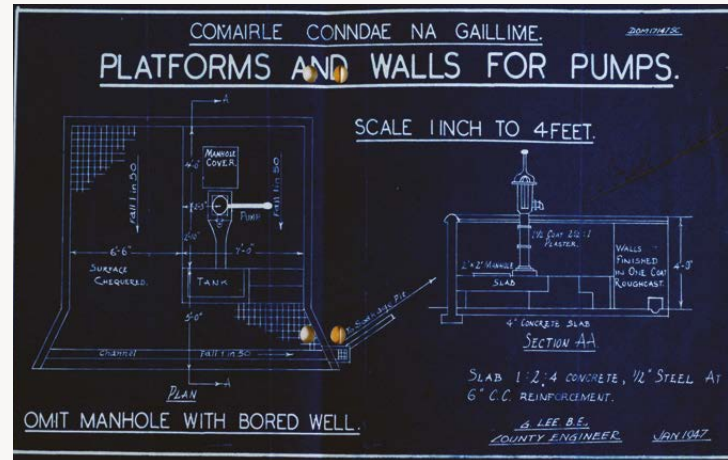
Cartlannaithe agus Bainisteoirí Taifead Rialtais Áitiúil
i gcomhar leis an Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreachta

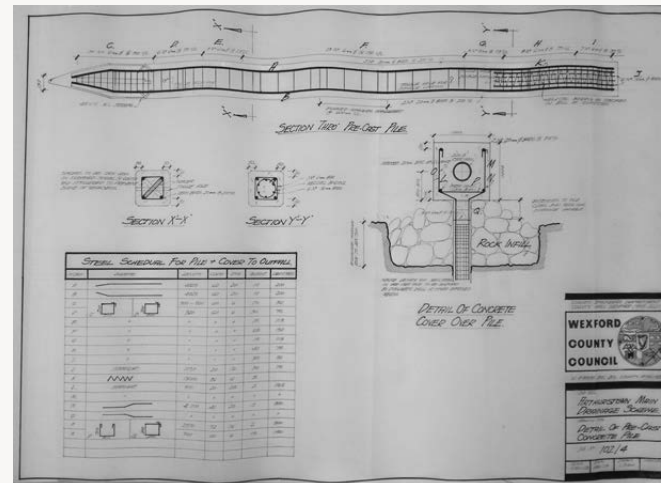
Comhshaol agus Pleanáil

Tugadh isteach an Public Health (Ireland) Act 1878 mar thoradh ar ghalar forleathan. Bhí sé mar aidhm aige coinníollacha maireachtála, sláintíocht agus cáilíocht uisce a fheabhsú agus bhí iarracht ollmhór ag teastáil ó údaráis áitiúla sna blianta tosaigh. Tá na seirbhísí seo tar éis teacht chun cinn ina seirbhísí sláintíochta agus comhshaoil a ndéanaimid talamh slán de inniu.

Tháinig gníomhaíochtaí chun cinn ó dhul i ngleic le soláthar uisce, séarachas, galair thógálacha, núiseanna, tithe plódaithe agus reiligí chun feidhmeanna a bhaineann le monatóireacht a dhéanamh ar cháilíocht uisce, caomhnú uisce, rialú truailithe, bainistíocht dramhaíola, athchúrsáil, tránna agus sábháilteacht uisce a áireamh. Ó 2014 i leith aistríodh soláthar agus cothabháil seirbhísí poiblí uisce agus fuíolluisce chuig an bhfóntas náisiúnta uisce, Uisce Éireann.

Gormchló do Chaidéal Eachroma, 1947
(Cartlann Chomhairle Contae na Gaillimhe)

Líníocht de chuid de Phríomhscéim Dhraenála Bhaile Airt, Co. Loch Garman, 1979
(Cartlann Chontae Loch Garman)

Ionad cóireála uisce Dhún Dealgan ag Cnoc an Chabháin, An Cabhán, Co. Lú, 1990 (Cartlann Chontae Lú)

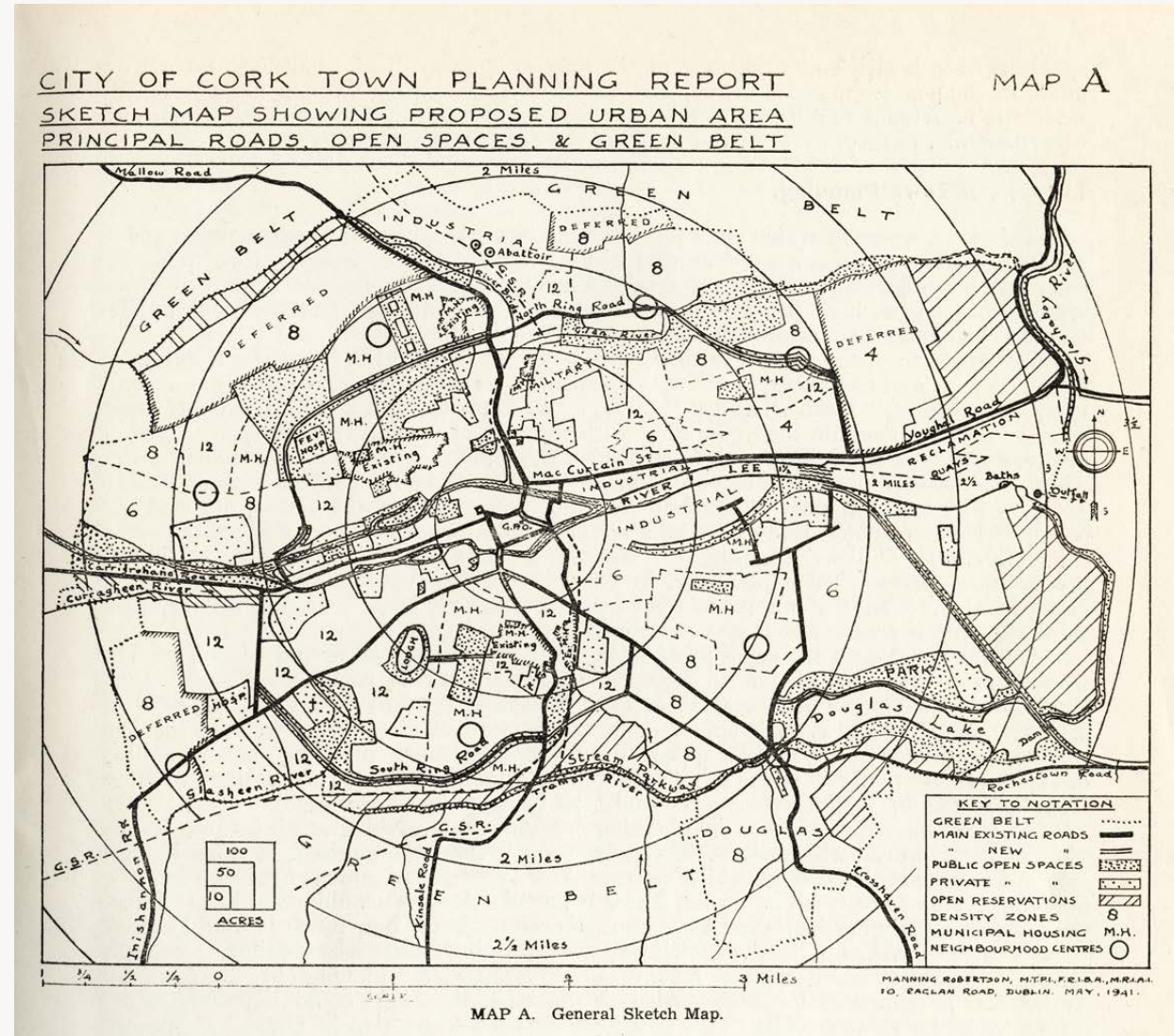
Rialtas na hÉireann
Government of Ireland

Cartlannaithe agus Bainisteoirí Taifead Rialtais Áitiúil
i gcomhar leis an Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreachta

Comhshaol agus Pleanáil

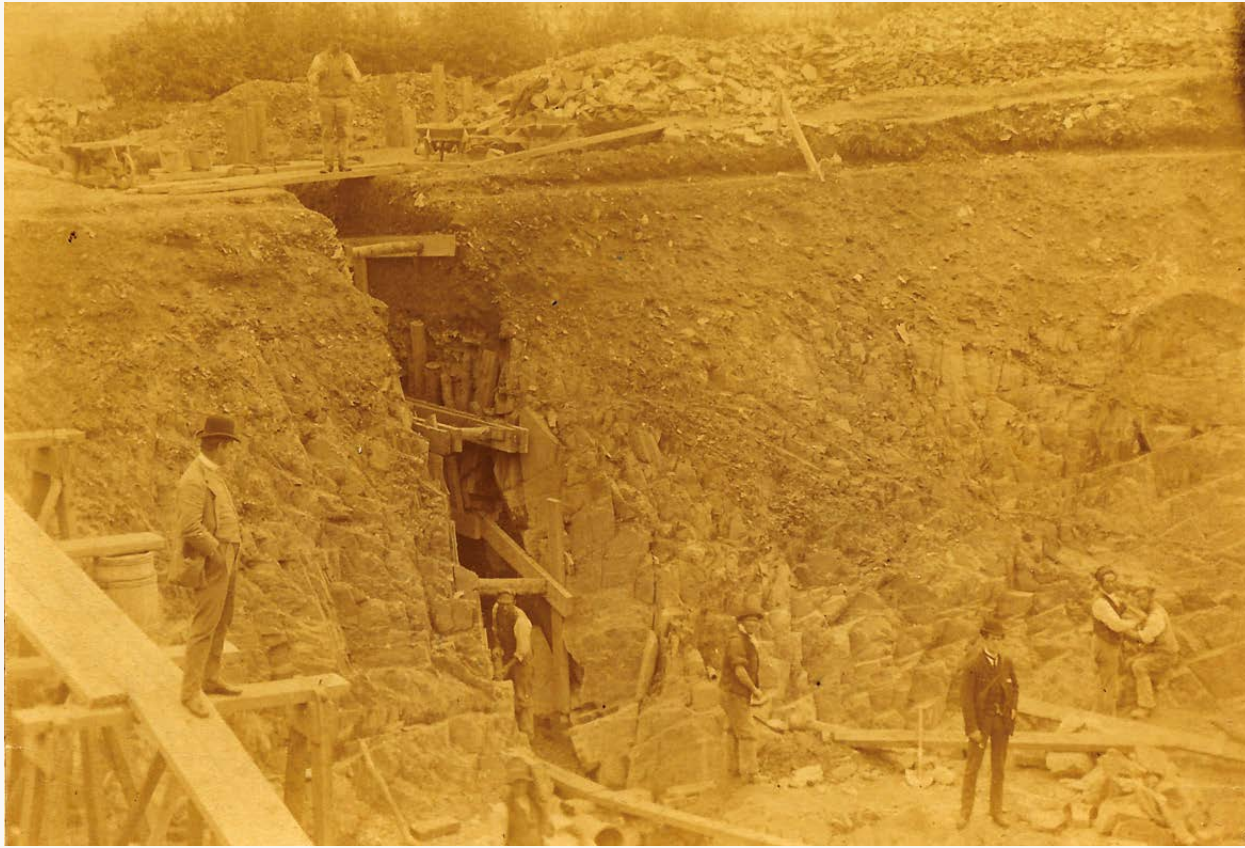
Cé go raibh roinnt beart pleanála ann faoi na hAchtanna Sláinte Phoiblí agus Achtanna na dTithe, ba é An tAcht um Bailte agus Líomatáistí do Shíneadh Amach, 1934 an chéad reachtaíocht a bhí tiomnaithe don phleanáil amháin. Ní mheastar gur éirigh leis, cuireadh an tAcht Rialtais Áitiúil (Pleanáil agus Forbairt), 1963 ina ionad ar deireadh agus arís tháinig na hAchtanna agus na Rialacháin um Pleanáil agus Forbairt 2000-2018. Tá pleanáil tagtha chun cinn ó na hábhair imní luatha a bhaineann le tithe a lonnú ar bhóithre gnóthacha go dtí forbairtí casta inbhuanaithe a rialú.

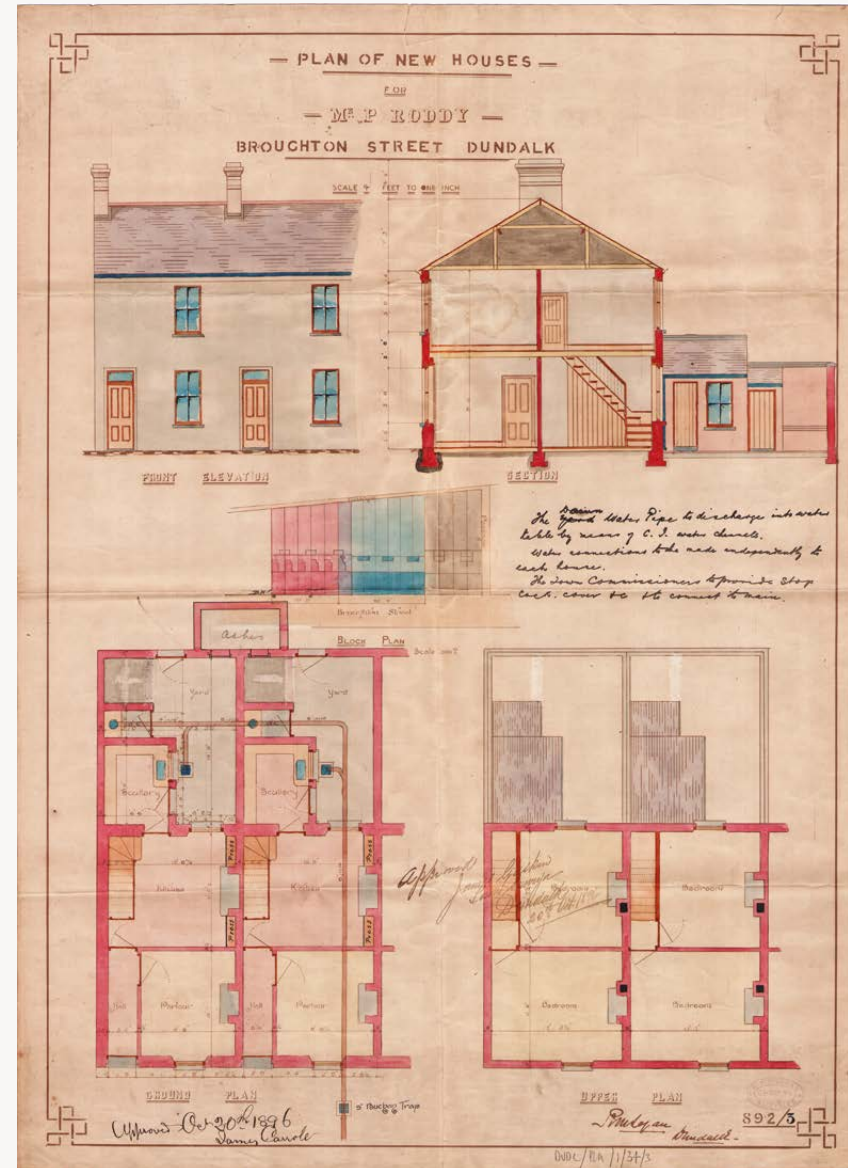
Tuarascáil phleanála baile Chathair Chorcaí, 1941 (Cartlann Chathair agus Chontae Chorcaí)

Comhshaol agus Pleanáil

Ag tógáil taiscumair Fhochairde, Dún Dealgan, ca 1900 (Cartlann Chontae Lú)

Pleananna do thithe nua i nDún Dealgan, 1896 (Cartlann Chontae Lú)

Seirbhísí Pobail, Fiontair, Cultúir agus Áineasa

Seirbhísí Cultúir agus Áineasa

Soláthraíonn údaráis áitiúla raon seirbhísí cultúrtha. Ar dtús, bunaíodh leabharlanna poiblí faoi reachtaíocht 1855. Cruthaíodh post mar Oifigeach Ealaíon i 1985. Cuireann Oifigigh Oidhreachta, a ceapadh den chéad uair i 1999, gach gné den oidhrecht chun cinn laistigh dá gceantair. Tá formhór na seirbhísí cartlainne áitiúla bunaithe ó tháinig sé éigeantach d'údaráis áitiúla a chinntiú go gcaomhnaítear agus go mbainistítear a gcartlann i gceart faoin Acht Rialtais Áitiúil 1994. Le blianta beaga anuas tá méadú ollmhór tagtha ar thairiscint chultúrtha na n-údarás áitiúil, lena n-áirítear an clár an-rathúil Deich mBliana na gCuimhneachán agus Cruinniú na nÓg, lá náisiúnta saorchruthaitheachta do leanaí agus daoine óga faoi stiúir Éire Chruthaitheach.

Leabharlann Carnegie, Dún Laoghaire
(Léann Áitiúil agus Cartlanna, dlr Lexicon)

09

material as might be required for future reference. The question of what is to be preserved is very important in modern archives because of the bulk of the records.

In other countries, particularly the continental countries, the State controls the whole of the nation's archives. There are generally one or more national archive repositories similar to our own Public Record Office, preserving the records of the Government departments. In addition to these there are the local repositories which preserve all other civil archives, down to those of the smallest local government authorities.

The Library Company Council have already realized the importance of preserving their own records, and had asked the co-operation of this Committee to allow their Secretary to sort out a huge accumulation of material - to make a selection of what is important. This has been done and many items of real value have been saved. (One has unfortunately to record that during the last war material of great value was used for waste paper).

The disposal of debris throughout

Sliocht as leabhar miontuairiscí Choiste Leabharlann Chontae na Gaillimhe, 26 Iúil 1941, ag cur béime ar an tábhacht atá le cartlainne áitiúla a chaomhnú (Cartlann Chomhairle Chontae na Gaillimhe)

Lexicon Library, Dún Laoghaire
(Léann Áitiúil agus Cartlanna, dlr Lexicon)

Seirbhísí Pobail, Fiontair, Cultúir agus Áineasa

Tá roinnt ranna ag gach comhairle a chuireann go mór le tabhairt faoi ghníomhaíochtaí cultúrtha ar fud na tíre. Cuireann na healaíona, oidhreacht, leabharlanna, cartlanna, larsmalanna agus níos déanaí, cláir phoiblí den scoth i mbithéagsúlacht agus i ngníomh aeráide, le folláine na gcónaitheoirí agus na saoránach. Tacaíonn na seirbhísí seo le rochtain ardchaighdeán, rannpháirtíocht, foghlaim agus nuálaíocht trí chomhoibriú agus comhpháirtíocht straitéiseach ag leibhéal áitiúla, réigiúnacha agus idirnáisiúnta. Chomh maith le seirbhísí cultúrtha leabaithe, forbraíonn go leor comhairlí tionscadail a bhaineann le rannpháirtíocht phobail trí “chuideachtaí cultúir” éagsúla, aonáin a dhéanann sainfheidhmiú ar rannpháirtíocht phobail agus ar chláir oibre cruthaitheacha uileghabhálacha.

Bainistíonn údaráis áitiúla páirceanna poiblí, linnte snámha, clóis súgartha agus áiseanna eile freisin agus úsáideann na spásanna seo chun imeachtaí spráíúla rialta a reáchtáil do dhaoine de gach aois agus cumas.

Páirc Naomh Eoin, Cathair Phort Láirge, deireadh na 1960idí (*Cartlann Chathair agus Chontae Phort Láirge*)

Míreanna ó bhailiúchán an Ghunnadóra James Fitzhenry, Ros Mhic Thriúin, Co. Loch Garman, a ghlac páirt sa Chéad Chogadh Domhanda (*Cartlann Chontae Loch Garman*)

Tugann Marianne O'Kane Boal ceardlann ar scríbhneoireacht chruthaitheach i Leabharlann Bhun Dobhráin, d'fhéile na bpáistí Chruinniú na nÓg, 23 Meitheamh 2018. (*Le caoinhead ó Christina Irwin*)

Leabh ceardlann ealaíne i scoileanna, Éire Chruthaitheach Lú, 2018 (*Comhairle Contae Lú*)

Seirbhísí Pobail, Fiontair, Cultúir agus Áineasa

Forbairt Eacnamaíoch

Chomh maith leis na tairiscintí cultúrtha seo, tá ról lárnach ag údaráis áitiúla maidir le tacú le forbairt eacnamaíoch áitiúil – ról atá méadaithe go suntasach ó na 1960idí. Cruthaíodh Foirne Forbartha Contae, ag clúdach na 13 contae ar fad nó codanna díobh ar dtús, san iarthar den chuid is mó, agus ag scaipeadh níos déanaí ar fud na tíre.

Ag deireadh na 1990idí, mar thoradh ar Rialtas Áitiúil Níos Fearr – Clár um Athrú, rinneadh ollchóiriú radacach ar struchtúir, lena n-áirítear bunú stiúthóireachtaí Pobail agus Fiontair laistigh d'údaráis áitiúla. Faoin Acht um Athchóiriú Rialtais Áitiúil 2014, cuireadh oifigí frontair áitiúla laistigh d'údaráis áitiúla in ionad na mbord frontair contae.

Suiteáil droichead coise ag Bóthar Thuama, Áth Cinn. 2018
(Comhairle Contae na Gaillimhe)

Tarbhealach Bhaile Uí Bhuí ar Ghlasbhealach Phort Láirge,
(Carlann Chathair agus Chontae Phort Láirge)

Oifigigh Chomhairle Contae an Chláir agus baill Chomhairle Pobail an Fhicaíl ag oscailt Mhol Digiteach an Fhicaíl 2018. Cuireann sé áiseanna oifige inacmhainne agus leathanbhanda ardluais ar fáil.
(Comhairle Contae an Chláir)

Rialtas na hÉireann
Government of Ireland

Carlannaithe agus Bainisteoirí Taifead Rialtais Áitiúil
i gcomhar leis an Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreachta

Community, Enterprise, Cultural Services and Recreation

Tionscnaimh Phobail

Éascaíonn údaráis áitiúla comhlachtaí pobail agus deonacha go gníomhach trí Líonraí Rannpháirtíochta Poiblí.

Is tionscnaimh uathúla de chuid an Aontais Eorpaigh iad cláir ar nós Síocháin IV agus Interreg atá deartha chun tacú le síocháin agus athmhuintearas. Tá seirbhísí éagsúla laistigh d'údaráis áitiúla, go háirithe i gcontaetha teorann, páirteach i dtionscadail dá leithéid atá maoinithe ag an AE le breis agus 20 bliain.

I 1985 tugadh ar ais do Seirbhís Chabhlaigh na hÉireann, portráid, a bhí ar iasacht, de W.B. Yeats, a rinne a athair, John Butler Yeats. (Cartlann Chomhairle Contae Shligigh)

Seisiún cuimhneacháin i gcarráiste iarnróid ag larsmalann Iarnróid Dhún na nGall d'Fhéile na Bealtaine, 2018 (Comhairle Contae Dhún na nGall)

Baill de Chomhairle na nÓg an Longfoirt a ghlac páirt sa deireadh seachtaine comórtha sa Longfort, 23-24 Aibreán 2016. Rinne siad ionadaíocht ar na rannpháirtithe áitiúla in Éirí Amach na Cásca. (Comhairle Contae an Longfoirt)

Oibríthe Chomhairle Contae an Chláir ag dul ar aghaidh le plandáil earraigh (Comhairle Contae an Chláir)

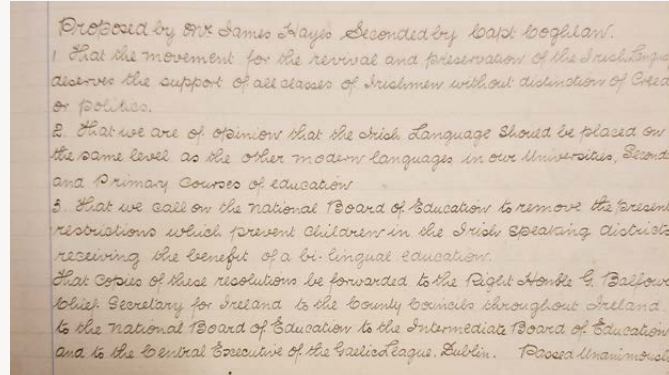
Tionscadal Taipéis Pobail Creative Spark, Éire Chruthaitheach Lú, 2018 (Comhairle Contae Lú)

An Ghaeilge agus Rialtas Áitiúil

Mar chomhlachtaí poiblí, tá údarais áitiúla tiomanta do fhreastal ar a bpobail trí Ghaeilge.

Ó 1937 i leith tá an Ghaeilge aitheanta faoin mBunreacht mar phríomhtheanga oifigiúil agus náisiúnta na hÉireann. Ba é príomhchuspóir Acht na dTeangacha Oifigiúla 2003 ná soláthar feabhsaithe seirbhísí poiblí trí Ghaeilge a chinntiú agus leasaíodh é le hAcht na dTeangacha Oifigiúla (Leasú) 2021. Tá sé mar aidhm leis seo cur ar chumas cainteoirí Gaeilge idirghníomhú lena seirbhísí poiblí gan stró, trí chuspóirí ar nós a chinntiú go mbeidh 20% d'earcaigh san earnáil phoiblí inniúil ar an nGaeilge faoi 2030.

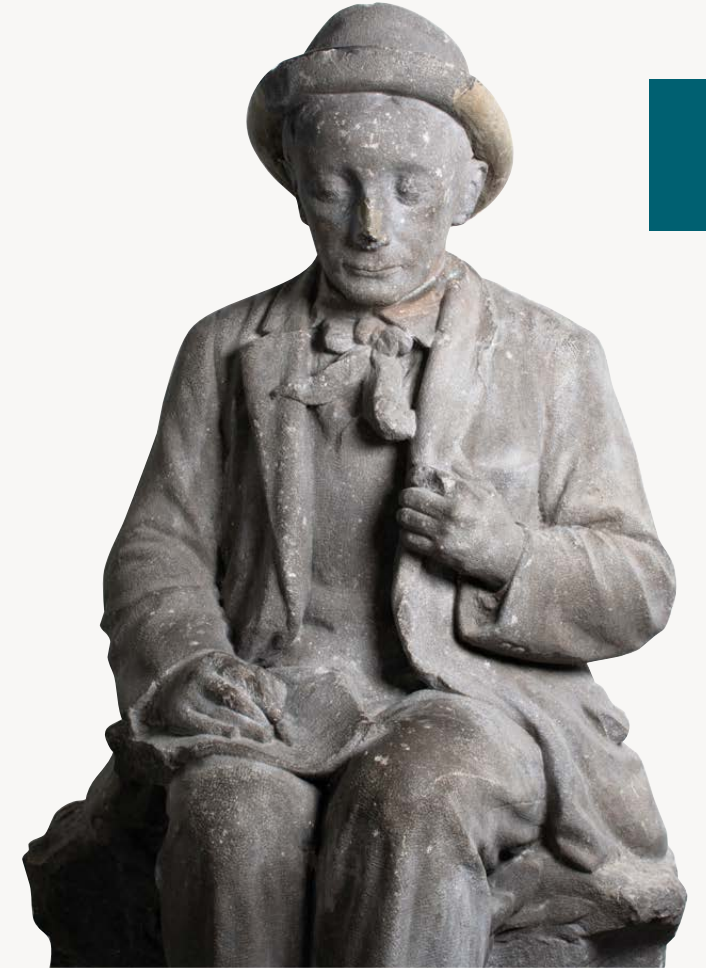
Sliocht, miontuairiscí an chéad cruinnithe Chomhairle Contae Phort Láirge, 22 Aibreán 1899 (Cartlann Chathair agus Chontae Phort Láirge)

An t-údar Cathal Pórtéir faoi agallamh ag Dónal Ó Cnámhshí i Leabharlann Phobail Ghaoth Dobhair 21/02/2024 (iomha: Denis McGeedy)

Reáchtáfaidh leabharlann na Ceathrún Rua Ócáid Léitheoireachta Seabhac ón Ionad Scríbhneoirí Gaeilge le léachtaí ón scríbhneoir Gaeilge Liam Mac Cóil agus ón úrscéalaí agus drámadóir Darach Ó Scoláí, Samhain 2012. (Comhairle Chontae na Gaillimhe)

Dealbh de Phódraic Ó Conaire, scríbhneoir Gaeilge agus as Gaillimh ó dhúchas (Le caoinhead ó Mhúsaem Cathrach na Gaillimhe).

An Ghaeilge agus Rialtas Áitiúil

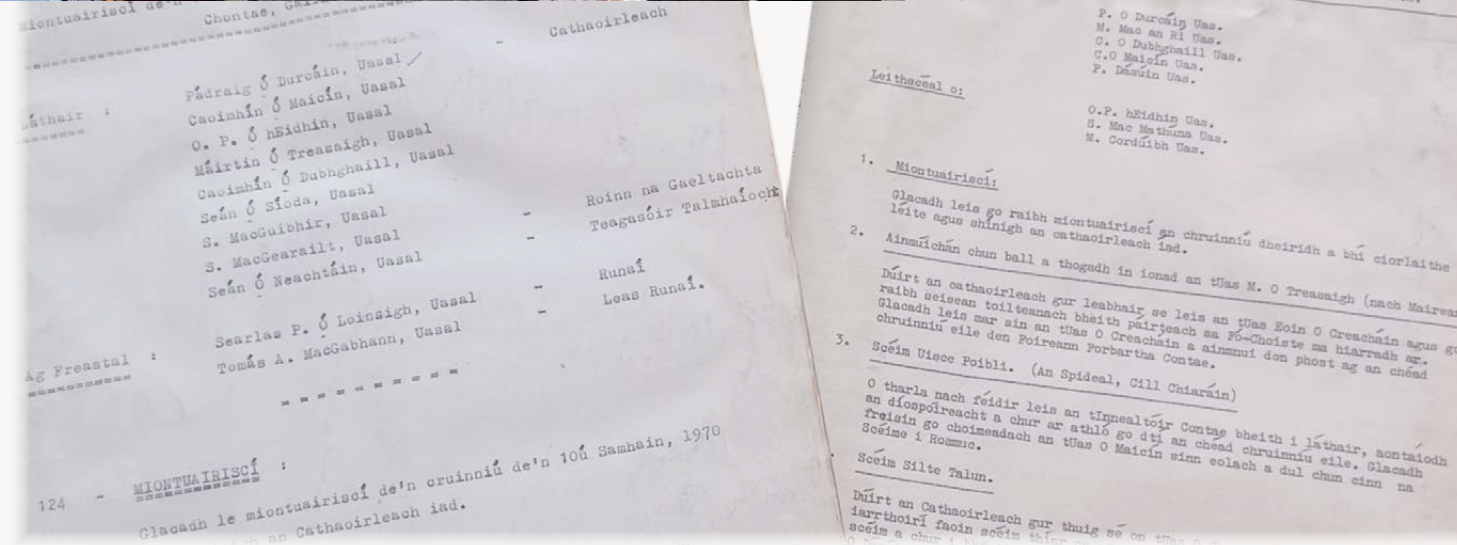
Fostaíonn go leor údarás áitiúil anois Oifighe Ghaeilge, nó Oifighe Forbartha Gaeilge, a chinntíonn go gcomhlíonann a n-eagraíochtaí faoi seach oibleagáidí faoi Acht 2003, arna leasú.

Tá réigiúin Ghaeltachta neadaithe go domhain i roinnt údarás áitiúil agus cuireann siad seirbhísí fairsinge ar fáil trí Ghaeilge.

Ar fud líonra na n-údarás áitiúil, tá raon seirbhísí ar fáil go hiomlán trí Ghaeilge agus trí Bhéarla má iarrtar iad, lena n-áirítear mar shampla seirbhísí mótarachánach, seirbhísí cur chun cinn sábháilteachta ar bhóithre, seirbhísí idirchaidrimh tithíochta i gceantair Ghaeltachta, agus seirbhísí leabharlainne in áiteanna áirithe. Tá cuid de sheirbhísí eile ar fáil go dátheangach, lena n-áirítear mar shampla seirbhísí cuntair poiblí i Seirbhísí Corparáideacha, Pleanáil, Tithíocht agus Bóithre. Tá bróisiúir, bileoga eolais agus foirmeacha iarratais agus suíomhanna gréasáin ar fáil go dátheangach. Ceanglaítear ar gach údarás áitiúil glacadh le comhfhreagras i nGaeilge nó i mBéarla.

Tugann moltóirí Mórtas Áite an IPB cuairt ar Inis Mór (Oileán Inis Mór), Co. na Gaillimhe, sular bhuaigh an pobal sa chatagóir Oileán agus Pobail Cósta 2015. (Comhairle Chontae na Gaillimhe)

Miontuairiscí Fhochoiste Gaeltachta, 1971-1979 (GCCA CDT/15-17), d'Fhoireann Forbartha Chontae na Gaillimhe. (Comhairle Chontae na Gaillimhe)

